

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНОГО ГОРИЗОНТУ ФІЛОСОФІЇ К. ПОППЕРА

Галина Балута

Анотація. У статті здійснено дослідження сутності та особливостей раціонально-критичної етики К.Поппера, її ціннісних засад, обґрунтовано актуальність проблеми як малодослідженої сторінки філософії К.Поппера. Концепт раціональності – провідний у методології К.Поппера – потребує ретельного вивчення. Автор досліджує автобіографічний текст як відображення етапів формування філософської картини світу шляхом інтерпретативно-феноменологічного аналізу. Формуванню й усвідомленню ролі цінностей у соціальній практиці К.Поппером сприяли особливості «життєвого світу» філософа – залучення до інтелектуальних дискусій тогочасної доби, впливи аналітичної філософії, психоаналізу, інтуїтивізму тощо. Ймовірно, тип мислення К.Поппера був організований як співмірність логічного та естетичного інтелектуальних типів. Розвитку оригінальної методології мислителя сприяла філософська освіченість та захоплення музикою, про що повідомлено в автобіографії. Раціонально-критична етика К.Поппера синтезує здобутки консеквенціалізму і комунікативної філософії, орієнтована на практичний результат і водночас зберігає концептуальні риси комунікативної етики. Важливу роль у філософській системі К.Поппера відіграє концепція «трьох світів», її ціннісний фундамент та «місце цінностей у світі 3» – сфери, що включає творчі продукти людського розуму. Філософ актуалізує процес функціонування цінностей, виокремлює «цінності, створені життям, неусвідомленими проблемами, і цінності, створені людським розумом на основі попередніх рішень». Цінності раціональності, істини, ясності трактуються як ключові. Раціональність репрезентовано як «розумну критику», принципи, які дозволяють обирати найкраще рішення проблеми. Істина розуміється як ядро «світу 3», інтерсуб'єктивний регулятивний сенс; ясність і простота – як інтелектуальні цінності в контексті «епістемологічної теорії простоти», процедури співставлення ясності й точності. Універсальні цінності, виокремлені К.Поппером, охоплюють горизонт філософської теорії і соціальної практики.

Ключові слова: етика, естетика, цінності, раціонально-критична етика, світ 3, відкрите суспільство.

Вступ. Критичний інтеракціонізм К. Поппера. К. Поппер – один з небагатьох філософів, який залишається у полі зору сучасних дослідників як зразок філософської культури, що не має собі подібних. Філософ продемонстрував тип філософування, який не можна з легкістю співвіднести ні з аналітичною, ні з континентальною традиціями. Філософію «критичного раціоналізму» К. Поппера вважають одним із відгалужень аналітичної філософії, проте спосіб аналізу у К. Поппера не схожий на той, що практикує філософія «повсякденної мови» [3, с. 6]. В. Лісовий у передмові до праці «Злиденність історизму» відзначає, що на становлення поглядів К. Поппера безумовно вплинув «Віденський гурток»: ранній Л. Вітгенштайн, Р. Карнап, М. Шлік, О. Нейрат та ін. Метод Поппера – «критичний раціоналізм» – намагання вдосконалити теорію і подати її найкращим чином шляхом конструктивної критики [3, с. 5].

Однією з ключових ідей філософа була критика принципу верифікації: «протокольні судження» не можуть бути незалежною підставою наукового знання, оскільки факти добираються у світлі «певної гіпотези». Без гіпотези чи проблеми ми не можемо знати, що може бути для нас фактом. Наголошено на значенні традицій, інституцій, наукових спільнот; від спільноти науковців залежить чи будуть спостереження визнані як факт. Визнання результатів у якості фактів залежить від «проблемної ситуації» спільноти науковців, яка працює над проблемою. Проблема ситуація, у свою чергу, визначається тим, які факти отримали статус фактів і якими гіпотезами керується спільнота. Статус протокольного твердження – публічний статус [3, с. 7]. Також критично переглядає «есенціалізм», так само як і «холізм».

Філософ не розглядає наукові результати відокремлено від парадигматичної площини, соціальної реальності та соціальної етики, пропонує методи, відмінні від класичних: метод «спроб і помилок», «селекції», «метод часткових змін і пристосувань». Здебільшого ідеї філософа і його ключовий проєкт – «критичний раціоналізм» – дослідники розглядають з позиції філософії науки, соціально-політичної філософії, філософії освіти (Bloor D., Musgrave A., Niemann H.-J., Blakie M., Bayne T., Notturmo M., Sepetyi D., Heil J., Abdula A., Panafidina O. та ін.). Етичні погляди К. Поппера досліджують Kiesewetter H., Artigas M., Stokes G., Shearmur J., Gattei S., Niemann H.-J.¹ та ін.

¹Ставиться питання: як взагалі вирішити, яка з багатьох етичних норм має більшу здатність вирішувати життєві проблеми, які називаються «моральними». Етика критичного раціоналізму претендує не тільки на те, щоб зробити такі порівняння можливими в об'єктивний спосіб, але й на те, щоб вижити в цих

Як відмічає О. Панафідіна, позиція критичного раціоналізму тягне за собою низку ключових концепцій, включаючи фалібілізм, фальсифікаціонізм, розрізнення істини як когнітивного регулятора та ймовірності як межі когнітивних претензій суб'єкта пізнання. Поппера в першу чергу визнають як філософа науки та політичного філософа, автора «Логіки наукового відкриття» та «Відкритого суспільства».

Відмічено також, що філософію К. Поппера можна позиціонувати як плюралістичний інтеракціонізм,² який слугує методологічним підґрунтям для обговорення ряду важливих філософських питань, включаючи проблеми реальності, пізнання, свідомості, мови, раціональності, свободи, творчості, справедливого політичного режиму та інших тем [11, с. 2].

Поділяємо зазначену точку зору: інтеракціоністська специфіка філософії К. Поппера дає можливість для більш ясного розуміння безпосереднього зв'язку різних аспектів філософської рефлексії К. Поппера і її перегляду. Малодослідженою сторінкою філософії К. Поппера залишається обґрунтування цінностей, відмінне від ідей ключових аксіологічних парадигм, серед яких – Баденська школа; його етика, яку не можна також у повній мірі співвіднести з відомими напрямками чи, наприклад ототожнити з «фактичною» етикою. Невідомою сторінкою філософії К. Поппера залишається його «естетичний» досвід, розуміння його ролі і статусу. Вищезазначене зумовлює мету дослідження: дослідити ціннісні засади етико-естетичного горизонту філософії К. Поппера.

Як правило, дослідження етичних ідей філософа розгортаються у соціально-філософському руслі «парадигми відкритого суспільства».

Базовим компонентом цієї моделі, на яку орієнтований К. Поппер, є «вільна від парадоксів» теорія демократичного правління. Більш того, пошук відповіді на питання найкращої форми правління, на думку Поппера, створює небезпечну ілюзію того, що ключові проблеми політичної філософії (у вченні Платона, та не лише у нього) вже розв'язано, причому, головним чином, в етичній площині. Тому ідея доповнити формальну демократію певним моральним взірцем не виглядає безпідставною. Доречно використовувати етичний критерій, який вимагає жорстко реагувати на загрозу індивідуальній свободі,

конкуруючих порівняннях і мати можливість вирішувати фактичні моральні проблеми краще, ніж інші етики [10].

²Як зауважує засновник інтеракціоністської парадигми Дж.Г. Мід, науковий метод не гарантує задовільного вирішення проблеми поведінки, так само, як і не забезпечує побудови адекватної гіпотези, обґрунтовує відмінність між науковою і соціальною ситуацією, апелюючи до цінностей, які у ситуаціях соціального простору є надто цінними, щоб їх ігнорувати [9, с. 238].

порушення принципу рівності громадян перед законом тощо. На думку К. Поппера, як індивідуалізм, так і альтруїзм є фундаментом європейської цивілізації» [...] Демократія для Поппера є єдиним етично виправданим типом політичного режиму, оскільки «гуманістична теорія справедливості» передбачає егалітаризм, індивідуалізм, а також те, що держава існує для громадян і захисту їхньої свободи [1, с. 92].

Політична культура не може вважатися стійкою, якщо втрачене уявлення про справедливість як ціннісний конструкт, сформований у інтерсуб'єктивній площині людської взаємодії, що передбачає рівність громадян, цінність кожного з них. У «Відкритому суспільстві» філософ розглядає платонову політичну програму крізь призму «філософії справедливості», її різних критеріїв, доводячи, що платонівський (елітарний) тип справедливості суперечить сутності поняття справедливості «як рівності громадян перед законом», на відміну від аристотелівського егалітарного тлумачення справедливості, до якої тяжіє сам Поппер – палкий прихильник соціального егалітаризму.³

Говорячи про справедливість ми маємо на увазі певну рівність у ставленні до індивідів, тоді як Платон мислить справедливість не як стосунки між індивідами, а властивість цілої держави, що спирається на взаємини між її класами [4, с. 108].

Отже, сенсом етики «відкритого суспільства» є орієнтованість на демократичні цінності, передусім – «рівність його громадян», що передбачає залучення до загального дискурсу інтерсуб'єктивної філософської програми.

Життєвий світ К. Поппера. Егалітаризм та критичний раціоналізм – концепти філософа, були сформовані життєвим досвідом. Можна простежити його витоки, беручи до уваги фрагменти автобіографії, у якій описано імена і факти, які сформували різноплановий світоглядний фундамент мислителя [13]. Короткий огляд, запропонований у статті, дозволяє прослідкувати становлення концептуально-категорійної системи К. Поппера, здійснити реконструкцію його етико-естетичних, аксіологічних концептів шляхом використання методу інтерпретативного феноменологічного аналізу [2].

³ «Егалітаризм – це власне вимога неупередженого ставлення до громадян держави. Це вимога, щоб народження, родинні зв'язки чи багатство не мали значення для тих, хто чинить правосуддя. Іншими словами, він не визнає жодних "природних" привілеїв, хоча певні привілеї можуть бути даровані громадянами тим, кому вони довіряють. Цей егалітарний принцип був блискуче сформульований Періклом за кілька років до народження Платона, у промові, яку зберіг для нас Фукидід» [5, с. 113].

Батько філософа – Сімон Зігмунд Карл Поппер, доктор Віденського університету, адвокат та громадський діяч, був освіченою людиною, цікавився проблемами філософії, політології, поетики, мав бібліотеку класичних філософських джерел та музичних текстів, що не могло не вплинути на інтелектуальний розвиток майбутнього філософа, який багато читав. У бібліотеці батька були твори Платона, Спінози, Ф. Бекона, Дж. Локка, І. Канта, А. Шопенгауера, Е. фон Гартмана, Дж. С. Мілля, С. К'єркегора, Ф. Ніцше, О. Вайнінгера, Ч. Дарвіна, З. Фрейда та ін. З сім'єю З. Фрейда К. Поппер був знайомий особисто. (Ймовірно, на формування концептів «реалізму» та «фальсифікаціонізму» вплинули неспівмірності психоаналітичної доктрини, які розгледів філософ. Не менш важливими для розвитку нового методологічного пошуку були антиномії І. Канта.) Вивчення праць Фрейда, К. Маркса, А. Адлера, А. Ейнштейна спонукало інтерес до порівняння філософських доктрин і наукових теорій, що згодом сформує результат: принцип фальсифікації як методологічний конструкт раціонально-критичної настанови.

Концепт раціональності К. Поппера – покрокового розумного способу вирішення проблем все ще потребує ретельного вивчення. Можна припустити, що мислення філософа було організовано як співмірність логічного та естетичного інтелектуальних типів. Розвитку творчих здібностей філософа, який бачив себе і у ролі музиканта, сприяло захоплення музикою. Бах, Л. Бетховен, В.-А. Моцарт, Ф.-П. Шуберт, Р. Шуман, Й. Брамс, Г. Малер, Р. Штраус, А. Брукнер та ін., – вплинули на інтелектуально-чуттєву організацію, стимулювали продуктивну уяву. (Для прикладу: захоплення музикою було притаманне сімейній культурі Л. Вітгенштайна також.)⁴

Важливу роль у філософській системі К. Поппера відіграє концепція «трьох світів». О. Панафідіна у статті «Метафізика культури К. Поппера: світ 3 та його значення для людини» ставить за мету «реконструювати попперівське розуміння світу 3 як особливої культурної реальності, породженої людським розумом у широкому сенсі (mind)» [12, с. 146]. Дослідниця простежує і узагальнює еволюцію уявлень К. Поппера про об'єкти світу 3: від сутностей до культурних наративів [4, с. 153]. Поппер розглядає світ 3 як світ культурних цінностей.

⁴Як пише К. Поппер, інтерес до музики привів його до інтелектуальних відкриттів: відмінності між музичними структурами І. Баха і Л. Бетховена вплинули на формулювання понять «об'єктивний» і «суб'єктивний», розрізненню світу 2 та світу 3 [13, с. 65-66].

«Місце цінностей у світі фактів» (К. Поппер). «Пітер Уінч убачає головну помилку К. Поппера у відсутності чіткого усвідомлення взаємодії цінностей і наукових концепцій в суспільних науках (на відміну від їх взаємодії в природничих науках), – пише В. Лісовий, – Карл Поппер тримався погляду – вважаю, цілком правильного – що цінності (те, що повинно бути) науково не виводяться з дослідження фактів (того, що є). Наука дає лишень інструменти, за допомогою яких ми можемо пристосовуватись до природного і соціального середовища та змінювати це середовище. Однак, на питання, в якому напрямку ми згодні змінювати це середовище (з якою метою ми використовуємо знання), наука не може дати відповіді» [3, с.18-19]. Розглянемо як розуміє і бачить цінності сам філософ.

К. Поппер розглядає цінності у взаємодії зі світом фактів у якості інструментів вирішення проблем. Цінності формуються як життєві потреби, не існує цінностей за межами життя, – вважає філософ [13, с.227]. (У філософських текстах Поппера згадуються положення філософії А. Бергсона, частково відображені у загальній конфігурації його філософської системи.) У розділі «The place of values in a world of fact» автобіографії знаходимо міркування про цінності; філософ зауважує, що дослідження цінностей не знайшло належного місця в етичній теорії.⁵ На думку К. Поппера, «цінності виникають разом з проблемами, цінності не можуть існувати без проблем, і що ні цінності, ні проблеми не можуть бути виведені або іншим чином отримані з фактів» [13, с.226]. Цінності визначаються такими, настільки вдало вони можуть вирішити ту чи іншу проблему, відкрити й обговорену у її зв'язках з іншими цінностями та іншими проблемами. У зв'язку з зазначеними міркуваннями К. Поппер припускає, що якщо колись існував фізичний світ, у якому не було життя, цей світ був би світом без проблем та цінностей [13, с.227]. На нашу думку, філософ розглядає цінності феноменологічно: як об'єктивні та процесуальні «факти», на відміну від Баденської школи, що жорстко відокремлює емпіричну сферу фактів і трансцендентну сферу цінностей.

Світ 3 є продуктом людської еволюції, еволюції розуму [4, с.152].

⁵ «Принаймні в галузі етичної теорії (я не включаю Нагірну проповідь) з її майже нескінченною літературою, щоб читав щось хороше та вражаюче, крім Апології Сократа, в якій етична теорія відіграє допоміжну роль, деяких праць І. Канта, особливо його "Узасаднення до метафізики звичаїв" (яка не надто вдала) та елегійні куплети Ф. Шіллера, які дотепно критикують ригоризм І. Канта. Можливо б я міг додати до цього списку "Дві фундаментальні проблеми етики" А. Шопенгауера. За винятком "Апології Сократа" та чарівної редукції Канта, жодна з них не наближається до досягнення своєї мети» [13, с.226].

Таким чином існують два типи цінностей: цінності створені життям, неусвідомленими проблемами, і цінності, створені людським розумом на основі попередніх рішень у спробі вирішити проблеми, які можуть бути більш чи менш зрозумілими. [...] Місце для цінностей у світі фактів: місце у світі 3 історично виниклих проблем і традицій і це частина світу фактів, хоча не фактів світу 1, а фактів, частково створених людським розумом. Світ цінностей виходить за межі безціннісного світу фактів – ніби світу грубих фактів [13, с. 227].

Внутрішнє ядро світу 3 – це світ проблем, теорій і критики, в ньому домінують цінності об'єктивної істини та її зростання. На думку К. Поппера, в інтелектуальному світі істина є найвищою цінністю [13, с. 223].

До розгорнутої царини світу 3 філософ включає продукти нашого інтелекту разом з наслідками, які з них впливають, а також продукти нашого розуму в набагато ширшому сенсі, наприклад, продукти нашої уяви. Наприклад, міфи – продукти уяви, без яких не була б можливою критика та відкриття різниці між фактом і вигадкою, фантазією [13, с. 228].⁶ Отже світ 3 – мистецтво і всі людські продукти, у які впроваджено ідеї і які включають результати критики (у ширшому сенсі, ніж інтелектуальна критика) [13, с. 228].

Ключовими цінностями, на думку К. Поппера, є цінності раціональності,⁷ ясності, поваги до правди.

Раціональність. «Моральне рішення К. Поппер поклав у корінь своєї філософії» [8, с. 246]. Етику К. Поппера трактують як приналежну до неоконсеквенціалізму, внаслідок її орієнтованості на практичні результати. Керівна ідея критичного раціоналізму прослідковується і в етиці, яку розглядають як критично-раціональну, оскільки, як підкреслює сам К. Поппер, «більшість, якщо не всі, соціальні ситуації містять у собі елемент раціональності» [6, с. 158]. На думку К. Поппера, ставлення до раціонального аргументу не може бути заснованим на буквальному розумінні раціональності. «Будь-яка позиція раціональна, якщо вона відкрита для критики» [8, с. 245].

⁶ «Насправді Поппер включає у світ 3 не лише наукові теорії та інші описові твердження, але й музичні твори, живопис тощо, однак він зосередився на наукових теоріях. Частково це можна пояснити домінуючим інтересом до науки, але я припускаю, що є інша причина – це те, що наукові теорії є, ймовірно найбільш піддатливою частиною світу 3» [14, с. 5].

⁷ К. Поппер розглядає розум як «бажання розв'язувати проблеми», критика є способом виявлення помилок для подальшого вдосконалення; пропонується інтерпретувати розум як «спосіб вирішувати проблеми так, щоб інтереси усіх включених осіб були враховані» [10, с. 2–4].

Для Поппера раціоналізм випливає з додаткового пояснення розумності, тобто «установки готовності слухати критичні аргументи і вчитися на досвіді». «У цьому полягає моральна суть фалібілізму Поппера, усвідомивши, як мало ми знаємо, ми повинні бути не тільки повністю готові виправити помилки, але й мати сумніви щодо своїх знань» [8, с. 247]. Міркування – спосіб залучення до спілкування з іншими, що диктує орієнтованість на неепістемічні цінності соціальної поведінки, зокрема, моральний імператив – поважати аргументи інших, бути готовим прийняти існування відмінностей, намагання вчитися [8, с. 247]. Поппер обирає розум через його позитивні наслідки: раціоналізм містить набір принципів, які є епістемологічними, етичними, а також соціальними і політичними як правила людської співпраці, необхідні для здобуття знання. «Поппер відчував це як дуже конкретну проблему і розумів її як особистий вибір», – пише С. Гаттеї [8, с. 247].

«Що означає бути розумним?» – ставить питання Г. Німанн. З позиції критично-раціональної настанови «бути розумним» означає: 1. використовувати уяву з метою виявлення проблеми; 2. використовувати уяву з метою пропозиції альтернативних рішень; 3. використовувати логіку і фантазію, щоб побачити наслідки; 4. обирати найкраще рішення проблеми (рішення з найменшою кількістю помилок і найбільш правильних наслідків); 5. розглядати проблемний взаємозв'язок; 6. бути уважним до постраждалих; 7. вдосконалювати формулювання задачі у сферах науки, повсякденної думки, метафізики і моралі» [10, с. 4]. У критично-раціональній етиці моральний вибір обґрунтовано як етичну позицію, яка включає як вищезазначені критерії, так і традиційні цінності, практичний досвід, що витримали «ціннісну» перевірку, довели свою корисність. Етичним є використання типових засобів для вдосконалення життя, які довели свою ефективність [10]. Йдеться про осмислений вибір із залученням результатів практичного досвіду в інтерсуб'єктивну площину суб'єктивних перспектив.

Істина. Для К. Поппера істина є найбільш значущою цінністю, ядром світу 3 [13, с. 227]. «Я категорично проти тих, хто боїться правди», – пише К. Поппер [13, с. 228]. У розділі «Truth; probability; corroboration» автобіографії К. Поппер розпочинає аналіз проблеми істини в контексті філософських дискусій. Філософ високо оцінює семантичну концепцію А. Тарського, з якою був ознайомлений у 1935 р., але при цьому доводить, що існують інші еквівалентні способи обґрунтування істини. Істина, обґрунтована логічними науками придатна для формалізованої мови простого дискурсу [13, с. 11]. Філософ

заперечує абсолютність «логічного методу», його обмеженість у пізнавальних, тим більше соціальних ситуаціях. «Кожне відкриття містить ірраціональний елемент або творчу інтуїцію у сенсі А. Бергсона» [12, с. 8].

Я стверджую, що наукові теорії ніколи не бувають повністю обґрунтованими або верифікованими, однак їх можна перевірити. Отже, я скажу, що об'єктивність наукових суджень полягає в тому, що вони можуть бути інтерсуб'єктивно перевірені [12, с. 22].

Тлумаченням «об'єктивності» Поппером зміщує дискурс в інтерсуб'єктивну площину комунікативної філософії. Дж. Стоукс вважає її спорідненою з «консенсусною теорією істини» Ю. Габермаса.⁸ С. Гаттеї проблематизує «дискурс правди» на основі обґрунтувань Дж. Стоукса, який порівнює погляди К. Поппера з точкою зору Т. Адорно, Ю. Габермаса, Т. Куна, А. Тарського, П. Феєрабенда.

Йдеться про тлумачення понять «об'єктивність», «правдоподібність», «істина», «консенсус». Головною проблемою дискусії є відсутність надійного критерію у визначенні правди.⁹ К. Поппер і Т. Кун вважають, що не існує об'єктивного критерію істини, але Т. Кун вважає, що істина не відіграє жодної ролі при виборі теорії, тоді як К. Поппер стверджує, що істина відіграє роль регулятивної ідеї наукового дослідження і раціональної дискусії. Як наслідок, Т. Кун характеризує зв'язок, що об'єднує спільні переконання вчених, оскільки неможливо довести їх правдивість через некритичність сприйняття власних переконань; Поппер характеризує цей зв'язок в умовах пошуку істини, вважаючи, що тільки істина і критика дозволяють науковій спільноті бути відкритим суспільством [8, с. 252].

Ясність. Апеляція філософа до цінності ясності продиктована впливом аналітичної традиції, орієнтованої на пошук критеріїв логічної виразності філософських (наукових) суджень.

Фреге першим переконливо продемонстрував, яким чином точний логічний аналіз мови дає змогу при дослідженні філософських проблем

⁸Попперівська концепція об'єктивності як інтерсуб'єктивності, що веде до консенсусу позначає теорію істини, яка є процедурною і споріднена з теорією Ю. Габермаса [8, с. 249].

⁹На думку Дж. Стоукса, є сумнівним, що можна сформулювати критерій правди, отже, зберігається «теорія правди як консенсусу», яка використовує різні критерії для відбору теорії. Це тягне за собою тотальний релятивізм, у якому немає надійного раціонального судження. Зроблені висновки будуть змінюватись на основі найбільш доступних причин в міру зміни етики, інтересів, доказів [8, с. 250].

подолати жорсткі обмеження, зумовлені поверхневою граматичною формою мовних виразів, і розробив надійні технічні засоби для вияву їхньої «справжньої» логічної форми, що дає змогу уникнути багатьох традиційних помилок. Цю установку не меншою мірою, ніж «лінгвістичний поворот», можна вважати «аксіомою аналітичної філософії» [7, с. 160].

З першого погляду, ясність асоціюється з простотою, точністю, досконалістю, зрозумілістю, однак К. Поппер переглядає усталені критерії. Чи може принцип «простоти» функціонувати як цінність? У розділі «Simplicity» з «Логіки наукового дослідження» філософ здійснює дослідження епістемологічної теорії простоти, розпочате Вейлем, за яким, простота має центральне значення для епістемології природничих наук [12, с. 121].¹⁰ «До недавнього часу ідея простоти використовувалась некритично, ніби було цілком очевидно, що таке простота і чому вона має бути цінною», – пише К. Поппер [12, с. 121]. Філософ наголошує на універсальності простоти. Його узагальнення наступні:

Наша теорія пояснює, чому простота є бажана. Щоб зрозуміти це, нам не потрібно припускати «принцип економії мислення» чи щось подібне. Прості твердження, якщо нашою метою є знання, слід цінувати більше, оскільки вони говорять нам більше, оскільки їх емпіричний зміст більший; і тому, що вони краще тестуються [12, с. 128].

К. Поппер відокремлює точність та ясність, надаючи перевагу останній. «Кожне вдосконалення ясності має саме по собі інтелектуальну цінність, збільшення точності має лише прагматичну цінність як засіб досягнення певної мети» [13, с. 14].

Висновки. Короткий огляд, запропонований у статті, дозволяє прослідкувати становлення концептуально-категорійної системи К. Поппера, здійснити реконструкцію його етико-естетичних, аксіологічних концептів шляхом використання методу інтерпретативного феноменологічного аналізу.

Формуванню ціннісних засад етико-естетичного горизонту філософії К. Поппера сприяли особливості освіти і виховання, а також залу-

¹⁰Поняття простоти може бути використане у різних сенсах: теорія Шредінгера дуже проста в методологічному сенсі, однак в інших сенсах – вона складна [12, с. 121]. Філософ демонструє точку зору М. Шліка, за яким, «простота цілком відносна і розпливчата концепція» [12, с. 123]. На думку Поппера, простота має різний ступінь переконливості; не наведено достатньо аргументів для обґрунтувань інтуїтивної віри, що прості закони мають переваги, якщо не йдеться про естетику чи практику [12].

чення до інтелектуальних дискусій тогочасної доби, вплив аналітичної філософії, психоаналізу, інтуїтивізму та ін.

Раціонально-критична етика К. Поппера є окремим парадигматичним варіантом етичної теорії, оскільки інтегрує досвід консеквенціалізму в інтерсуб'єктивній площині комунікативної раціональності.¹¹

К. Поппер обґрунтовує сутність цінностей як «інструментів» вдосконалення життя, приналежних світу 3; до царини світу 3 філософ включає продукти нашого інтелекту разом з наслідками, які з них випливають, а також продукти нашого розуму в набагато ширшому сенсі, наприклад, продукти уяви.

Також виокремлює два типи цінностей: цінності створені життям, неусвідомленими проблемами, і цінності, створені людським розумом на основі попередніх рішень; здійснює перегляд цінностей: раціональності, ясності, правди (істини) у якості ключових.

К. Поппером обґрунтовано цінність раціональності як «розумної критики», істини як інтерсуб'єктивної регулятивної ідеї, ясності як інтелектуальної цінності, простоти як універсальної цінності в контексті «епістемологічної теорії простоти», проведено порівняння ясності й точності. Цінності, виокремлені К. Поппером, є універсальними і охоплюють як епістемологічний, так і етико-естетичний горизонт соціальної теорії і практики.

Література

1. Абдула А. Принцип керівництва та етика відкритого суспільства. *Актуальні проблеми духовності*. 2019. Вип. 20. С. 86–96.
2. Байер О. Інтерпретативний феноменологічний аналіз як метод якісного психологічного дослідження. *Психологія і особистість*. 2024. Вип. 25(1). С. 195–209.
3. Лісовий В. Карл Раймунд Поппер та його твір «Злиденність історизму». *Поппер К. Злиденність історизму*. Київ: Абрис, 1994. С. 3–20.
4. Панафідіна О. Метафізика культури Карла Поппера: світ 3 та його значення для людини. *Актуальні проблеми духовності*. 2024. Вип. 25. С. 144–172.

¹¹ Дж. Ширмур припускає, що етику К. Поппера можна тлумачити як форму етичного реалізму [15, с. 91].

5. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. Київ: Основи, 1992.
6. Поппер К. Злиденність історизму. Київ: Абрис, 1994.
7. Шрамко Я. Що таке аналітична філософія? *Актуальні проблеми духовності*. 2011. Вип. 12. С. 149–171.
8. Gattei S. The Ethical Nature of K. Popper's Solution to the Problem of Rationality. *Philosophy of Social Sciences*. 2002. Vol. 32(2). P. 240–266.
9. Mead G. H. Scientific Method and the Moral Sciences. *International Journal of Ethics*. 1923. No 23. P. 229–247.
10. Niemann H.-J. Grundlagen der Kritisch-Rationalen Ethik. G. Franco (Hrsg.) *Sentieri aperti della ragione – Verità. Metodo, Scienza, Lecce (Festschrift für Dario Antiseri)*. Pensa Editore, 2010. S. 367–390.
11. Panafidina O. The Mind-Body Problem and World 3: In Defense of Karl Popper's Pluralistic Interactionism. *Humanitarian Vision*. 2024. Vol. 10(2). P. 2–6.
12. Popper K. The Logic of Scientific Discovery. London and New York: Routledge Classics, 2002.
13. Popper K. Unended Quest: An Intellectual Autobiography. London: Routledge, 1992.
14. Sepetyi D. The Third Realm and the Failure of Its Naturalization in Karl Popper's Conception of World 3. *Visnuk of the Lviv University. Series Philosophical Science*. 2019. Vol. 22. P. 5–11.
15. Shearmur J. The Political Thought of Karl Popper. London and New York: Routledge, 1996.

References

1. Abdula A. Pryntcsyp kerivnytstva ta etyka vidkrytogo suspilstva. *Actual Problems of Mind*. 2019. Vol. 20. P. 86–96.

2. *Bayer O.* Interpretatyvnyi fenomenologichnyi analiz yak metod yakisnogo psychologichnogo doslidzhennia. *Psykhologhiia i osobystist.* 1924. Vol. 25(1). P. 195–209.
3. *Gattei S.* The Ethical Nature of K. Popper's Solution to the Problem of Rationality. *Philosophy of Social Sciences.* 2002. Vol. 32(2). P. 240–266.
4. *Lisovyi V.S.* K. Popper ta jogo tvir «Zlydennist istorytsyzmu». In: *Popper K. Zlydennist istorytsyzmu.* Kyiv: Abrys, 1994. P. 192.
5. *Mead G. H.* Scientific Method and the Moral Sciences. *International Journal of Ethics.* 1923. No 23. P. 229–247.
6. *Niemann H.-J.* Grundlagen der Kritisch-Rationalen Ethik. *G. Franco (Hrsg.) Sentieri aperti della ragione – Verità. Metodo, Scienza, Lecce (Festschrift für Dario Antiseri).* Pensa Editore, 2010. S. 367-390.
7. *Panafidina O.* The Mind-Body Problem and World 3: In Defense of Karl Popper's Pluralistic Interactionism. *Humanitarian Vision.* 2024. Vol. 10(2). P. 2–6.
8. *Panafidina O.* Metafizyka kultury K. Poppera i yii znachennia dlia liudyny. *Actual Problems of Mind.* 2024. Vol. 25. P. 144–172.
9. *Popper K.* Unended Quest: An Intellectual Autobiography. London: Routledge, 1992.
10. *Popper K.* The Logic of Scientific Discovery. London and New York: Routledge Classics, 2002.
11. *Popper K.* Zlydennist istorytsyzmu. Kyiv: Abrys, 1994.
12. *Popper K.* Vidkryte suspilstvo ta jogo vorohy. Kyiv: Osnovy, 1992.
13. *Sepetyi D.* The Third Realm and the Failure of Its Naturalization in Karl Popper's Conception of World 3. *Visnuk of the Lviv University. Series Philosophical Science.* 2019. Vol. 22. P. 5–11.
14. *Shramko Y.* Shcho take analitychna filozofia? *Actual Problems of Mind.* 2011. Vol. 12. P. 149–171.
15. *Shearmur J.* The Political Thought of Karl Popper. London and New York: Routledge, 1996.

VALUE PRINCIPLES OF THE ETHICAL AND AESTHETIC HORIZON
OF K. POPPER'S PHILOSOPHY

Halyna Baluta

Abstract. The article deals with the essence and features of K. Popper's rational-critical ethics, its value foundations, and substantiates the relevance of the problem as an under-researched page of K. Popper's philosophy. The concept of rationality, which is the leading one in K. Popper's methodology, requires careful study. The author examines the autobiographical text as a reflection of the stages of formation of the philosophical worldview through interpretive and phenomenological analysis. The formation and realization of the role of values in social practice by K. Popper was facilitated by the peculiarities of the philosopher's «life world» – involvement in intellectual discussions of the time, in particular the influence of analytical philosophy, psychoanalysis, intuitionism, etc. Probably, the type of K. Popper's thinking was organized as a proportionality of logical and aesthetic intellectual types. The development of the thinker's original methodology was facilitated by his philosophical education and passion for music, as reported in his autobiography. K. Popper's rational-critical ethics synthesizes the achievements of consequentialism and communicative philosophy, is focused on practical results and at the same time retains the conceptual features of communicative ethics. An important role in K. Popper's philosophical system is played by the concept of «three worlds», its value foundation and «the place of values in world 3» – a sphere that includes creative products of the human mind. The philosopher actualizes the process of functioning of values, distinguishes «values created by life, unconscious problems, and values created by the human mind on the basis of previous decisions». The values of rationality, truth, and clarity are interpreted as key. Rationality is presented as «reasonable criticism», principles that allow us to choose the best solution to a problem. Truth is understood as the core of the world 3, an intersubjective regulative sense; clarity and simplicity as intellectual values in the context of the «epistemological theory of simplicity», a comparison of clarity and accuracy. The universal values identified by K. Popper cover the horizon of philosophical theory and social practice.

Keywords: ethics, aesthetics, values, rational-critical ethics, world 3, open society.

Надійшла до редакції 16 квітня 2025 р.

Прийнята до друку 11 травня 2025 р.

Опублікована 1 вересня 2025 р.

Балута Галина Анатоліївна

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Університетський, 54

м. Кривий Ріг

50086

Baluta Halyna

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Universytetskyi ave., 54

Kryvyi Rih

50086

<https://orcid.org/0000-0002-4772-9240>

moment71164@gmail.com

<https://doi.org/10.55056/apm.7756>